

Budai Főár

A B. Zs. H. Budai Körzetének Havi Lapja * 2021. október * 5782. Tisri-Hesván * XXIII. évfolyam 7. szám

Jom Kipur 2021

Dr. Verő Tamás:
Jom Kipur 2021
1. oldal

Imaidők és Jahrzeitok
2. oldal

Dr. Verő Tamás:
Mi fogunk győzni
3. oldal

Egy ismeretlen magyar hős...
4. oldal

**Fekete, örökbefogadott
és egy náci unokája**
4-5. oldal

**Hadigogságból szerelem,
üldöztetésből regények**
6-7. oldal

Porosz Péter:
Divat
7. oldal

Lázár György:
Virág-Ébner Ede európa bajnok...
8. oldal

Gábor György:
A zsidóságnak minden oka...
9. oldal

**Az utolsó pillanatban
menekült el a náci elöl...**
10-11. oldal

A Micve Klub programajánlója
11. oldal

**A Micve Klub
októberi programja**
12. oldal

Jom Kipur, Kol Nidré este van. Az év legfel-
emelőbb és legfélelmetesebb perceit éljük
át most együtt. A csillagos ég alatt könyör-
günk az Örökkévalóhoz, akárcsak őseink
tették több ezer évvel ezelőtt. Ugyanakkor
egy 21. századi modern zsidó oktatási in-
tézsmény falai és ablakai vesznék körbe
bennünket. Felettünk a végtelen múlt, mel-
lettünk a stabil pillérek álló jövő.

Az elmúlt évben sokat beszélgettem hit-
testvéreimmel arról, hogy mi a legzavaróbb
a járvány okozta nehézségekben. A vála-
szok egybehangzóak voltak: a bizonytalan-
ság. Az, hogy nem lehet tudni, mi lesz hol-
nap. Én pedig azt gondoltam magamban,
milyen szerencsés emberek, hogy a járvány
előtt tudták, mit hoz a holnap... Persze
kiszámíthatóbbak voltak a napok, könny-
nyebb volt tervezni egy nyaralást vagy ép-
pen egy istentiszteletet. De a mindennapok
rutinjának gyakorlása hamis biztonságér-
zetet ad, mintha tudnánk, mi fog történni
velünk.

A héber *bitachon* szónak két jelentése
van. Egyrészt jelenti a biztonságot, más-
részt pedig bizalmat. Minél bizonytala-
nabb a világ körülöttünk, annál nagyobb
szükségünk van a bitachonra, mindkét ér-
telmezésében. De vajon hogy érjük ezt el?
Hogy ne uralkodjon el rajtunk a negatív é-
letérzés, amikor kilátástannak tűnik a vil-
lág? Hogy építsük és szilárdítsuk meg belső
biztonságérzetünket és hitünket, miközben
a külvilágból nap mint nap ellentétes im-
pulusok érnek bennünket?

A válasz abban az alaptézisben rejlik,
miszerint a zsidóságnak a hit nem a biztos-
ság érzését adja számunkra. Sokkal inkább
erőt és bátorságot nyújt ahhoz, hogy meg-
küzdjünk a bizonytalansággal. Imáink el-
mondásával magunkat is erősítjük abban,
hogy jó döntéseket hozunk, hogy legyen
erőnk megküzdni a nehézségekkel, és rá-
ébredjünk, mennyi minden jó is történik vel-
lünk, amiért köszönetet mondhatunk az Ö-
rökkévalónak.

Bitachon: hit és biztonság. Törekeny e-
lemei életünknek. Bizonytalan és kiszámít-
hatatlan körülöttünk minden: a gazdaság, a
politika, az egészségügy, a tudomány, az
oktatás, természeti csapások, terrorizmus,
és még sorolhatnám. Mégis hogyan tudjuk

erősíteni önmagunkat? Milyen forrásból
kellene táplálnunk a biztonságérzetünket?

*Beros hásáná jikatevu, ubájom com ki-
pur jéhatému. Kámá jáávrún vekámá jibá-
réun, mi jihje umi jámut, mi bekico umi lo
vekico, mi bámájim umi báés, mi báherev
umi báhájá, mi bárááv umi bácámá, mi bá-
ráás umi bámágéfá, mi báhániká umi bisz-
kilá. Mi jánuáh umi jánuá, mi jisákét umi
jitáref, mi jisálév umi jitjászár, mi jéáni umi
jéásér, mi jisáfél umi járum. Utesuvá utfilá
ucdáká máávirin et roe hágzérá.*

Újév napján lesz megírva és Jom Kipur-
i böjt napján lesz megpecsételve, hányan
múlnak ki és hányan születnek meg, ki ma-
rad életben és ki fog meghalni, ki a maga
idejében és ki idő előtt, ki a vízben és ki a
tűzben, ki kard által és ki ragadozók által, ki
éhségben és ki szomjúságban, ki földren-
gésben és ki járványban, ki megfojtva és ki
megköveztve? Kinek lesz nyugta és ki kel
vándorútra, ki él majd csöndben és ki há-
nyattatik, ki él békében és ki szenvedésben,
ki szegényedik és ki gazdagszik meg, ki a-
lacsonyodik és ki emelkedik fel?

A választ évről évre, minden nagyünne-
pen elmondjuk: *tsuvá, tflá, cádáká*. Nehéz
lefordítani, hiszen ezek nem csupán sza-
vak, de örök értékű irányelvek, melyekre
mindig támaszkodhatunk és évezredek óta
jó úton tartják a zsidóságot.

A *tsuvá* szó a nagyünnepi szövegekör-
nyezetben megtérést jelent, vagyis az ön-
vizsgálat folyamatát, amikor számot ve-
tünk rossz tetteinkkel és megbánjuk őket.
Ez által leszünk jobb emberek. Azonban a
tsuvá szó szerinti jelentései: visszatérés és
válasz. Visszatérünk időben a múltba, a
gyökerekhez. Visszatérünk a kiindulópont-
hoz, hogy tisztán lássuk, hogy jutottunk el a
jelenig. Ezen a módszeren alapszik számos
modern lelki problémákkal foglalkozó tu-
domány, őseink azonban már évszázá-
dokkal ezelőtt alkalmazták. A múltbéli ese-
mények értelmezése és feldolgozása elen-
gedhetetlen eleme a jövő építésének. Érzel-
mi szempontból is nagyon fontos a megem-
lékezés hittestvéreinkre és eseményekre,
jóra és rosszra egyaránt.

A *tflá* szó jelentése a gyakorlatban: i-
ma. Tágabb értelemben ide tartoznak azok
(Folytatás a 3. oldalon)

☆ Imaidők ☆

2021. év októberi imarendje - 5782. Tisri-Hesván

Október	01.	18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 18.05)	Tisri	25.
	02.	10.00	szombat	Ünnepi ima - BERESIT (Hávdálá: 19.06)		27.
	04.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		29.
	07.	10.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima	Hesván	01.
	08.	18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.51)		02.
	09.	10.00	szombat	Ünnepi ima - NOE (Hávdálá: 18.53)		03.
	11.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		05.
	14.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		08.
	15.	18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.38)		09.
	16.	10.00	szombat	Ünnepi ima - LEH LEHA (Hávdálá: 18.40)		10.
	18.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		12.
	21.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		15.
	22.	18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.25)		16.
	23.	10.00	szombat	Ünnepi ima -VAERA (Hávdálá: 18.28)		17.
	25.	07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		19.
	28.	07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		22.
	29.	18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus gyertyagyújtás: 17.13)		23.
	30.	10.00	szombat	Ünnepi ima - HAJE SARA (Hávdálá: 18.17)		24.

Jahrzeitok

A Jahrzeit-Táblán szereplő elhunytak nevei az 5782. év Tisri-Hesván (október) havában

Balázs Péter	Október 28.	Lilcsi	Október 02.
Békési Imre	Október 28.	Manyó	Október 02.
Deutsch Lajos	Október 25.	Russ Sándor	Október 19.
Dr. Fuchs László	Október 18.	Székely Andorné	Október 07.
Dr. Medgyesi Iván	Október 05.	Székely András	Október 28.
Féniász László	Október 29.	Székely Pálné	Október 03.
Gábor Tibor	Október 16.	Tarnay Györgyné	Október 14.
Ganz Eszter	Október 30.	Tolnai Jenőné	Október 31.
Gráf Tiborné	Október 31.	Widder Sándor	Október 26.
Gráner Sándor	Október 04.	Zeif Anita	Október 01.
Gráner Sándorné	Október 02.	Schwarz Jakob	Október 15.
Halász Miklós	Október 09.	Dénes Györgyné	Október 18.
Klein Jenő	Október 18.	Féniász László	Október 29.
Landau László	Október 31.	Dr. Rác Egon	Október 22.

az intellektuális tevékenységek, gondolkodás, olvasás, tanulás, melyek feltöltik lelkünket. Az imádkozás itt egy kapcsolódási folyamat az Örökkévalóhoz, amely mindig velünk van, néha erősebben, néha gyengébben. Fontos, hogy időt fordítsunk önmagunkra, a lelkünkben lezajló folyamatok, reakcióink, változó érzelmeink értelmezésére. Az imádkozás mindezeknek teret ad, és ezzel az önismeret egy sokkal magasabb szintjére emel bennünket.

Elérkeztünk a harmadik elemhez: a cá-

dákához. Ez a folyamat már nem önmagunkra irányul. Cádáká szó jelentése adomány. A zsidó értékrend alapja, tórai törvények biztatnak bennünket arra, hogy támogassunk másokat, elsődlegesen a rászorultakat. A cadaka szó rokon a cadik szóval, amely igazat, igazságosságot jelent.

A három folyamat, tsuvá - visszatérés a múltba, tfilá - lelki kötelék Istennel és önmagunkkal a jelenben, és a cádáká - a jótékonyság, ami meghatározza jövőbeni tevékenységeinket. Ez a hármas együttesen ké-

pes megerősíteni bennünk a mindannyiunk által vágyott bitachon, a belső biztonság és stabilitás érzetét, amely még a legbizonytalanabb időkben is erőt ad nekünk, hogy legyőzzük az előttünk álló nehézségeket. Ehhez kérem most az Örökkévaló áldását.

Dr. Verő Tamás
főrabbi

(A beszéd Kol Nidré este a Lauder Javne Iskolában rendezett istentiszteleten hangzott el.)

Mi fogunk győzni

„És készítsenek nekem szentélyt, hogy köztük lakozzam.” (Mózes 2. 25/8)

Mózes második könyvében 450 versszak van szentelve a *miskán*, a hordozható szent sátor felépítésének pontos leírására. A pusztai vándorlás során az addig többnyire csak elégedetlenkedő zsidó nép meglepő egyetértésben építette fel a szent sátrat saját vagyonukból adományozva. „De vajon lakhat-e Isten a földön? Hiszen az ég, sőt az egeknek egei sem fogadhatnak magukba téged, hát még ez a ház, amelyet én építettem!” - hangzik el a jogos kérdés a királyok könyvében (*Királyok 1. könyv 8:27*). Nem csak lehetetlennek, de teljesen feleslegesnek is tűnik a küldetés, hiszen Isten mindenhol jelen van.

Ha jobban megvizsgáljuk a szöveget, láthatjuk, hogy Isten azt mondja: *És készítsenek nekem szentélyt, hogy köztük lakozzam, vagyis az emberek között,*

az építőkben, nem pedig az építményben.

De akkor miért parancsolta mégis, hogy épületet állítsanak neki? Bölcsseink rámutatnak, hogy a *miskán*, a sátor, később pedig a *Szentély* felépítésének parancsolata közvetlenül az aranyborjú bűne után következik a Tórában. És ez nem véletlen.

A zsidó nép Mózes közvetítésével volt kapcsolatban az Örökkévalóval, rajta keresztül kapták az útmutatást attól a perctől kezdve, hogy elhagyták *Egyiptomot*. Azonban amint Mózes eltűnt a nép életéből 40 napra a *Szináj* hegyen, megszűnt minden kapcsolatuk Istennel, ami a bálványimádattal bűnéhez vezetett. Nem érezték többé, hogy Isten velük van, vezeti őket. Ezért látta szükségét Isten, hogy egy épület szemléltesse jelenlétét a zsidó nép mindennapjaiban. A *sochen*, lakozik ige szó alapbetűi, a *sin*, *chaf*, *nun* megegyeznek a *sáchen* szóval, melynek jelentése: szomszéd. Ugyanezekkel a szavakkal rokon a *sechina* szó,

melynek jelentése: az állandó isteni jelenlét. Vagyis Isten ott lakozik a szomszédunkban. De vajon miért nem azt mondta, hogy ott lakozik bent a mi otthonainkban?

Miért csak a szomszédban?

Két parancsolat vonatkozik a Tórában arra, kit kell szeretnünk. Mindkettő alap pillére nem csak a Tórának, de mindannak, amit zsidóságnak nevezünk. Az egyik a *Smá Izráel* imádság második mondata: „*Veáhávtá et Ádonáj Elohéhá bekol lelvhá uvekol náfsehá uvekol meodéhá.*” Szeresd az Örökkévalót, egész szíveddel és egész lelkeddel és minden képességeddel. A másik parancsolatról a nagy tudós rabbi, *Hillel*, azt állította, hogy egy mondatban magába foglalja a zsidóság egészét, az eszenciáját, az összes többi csak magyarázat. A parancsolat így szól: *Szeresd a szomszédodat, mint önmagadat!* (*Leviticus 19:18*).

Vagyis a Tóra azt tanítja, hogy soha nem tudhatjuk, ki lakik a szomszédunkban: lehet, hogy az Örökkévaló, lehet, hogy egy távoli idegen,

de nekünk mindkettőt szeretnünk kell.

Az elmúlt esztendőben sokat voltunk otthon. Sokkal többet, mint amennyihez szokva vagyunk. Többet is gondolkodtunk, töprengtünk az élet nagy kérdésein. Az a bizonyos számvetés az életünkkel, melyet *Ros Hásáná* estéjén évről évre köteleességünk elvégezni, szinte napi rutinunkká vált. A különös helyzet rávilágított arra, mi az igazán fontos az életünkben. Átértékelődött bennünk az otthonunk kényelmének fontossága, az emberi kapcsolataink iránti igényünk. El kellett döntenünk, hogy kinek higgyünk olyan egészségügyi és tudományos kérdésekben, melyek létezéséről sem tudtunk még azelőtt, és most is csak töredékét értjük. Megtanultuk, hogy legyen az iskola, munkahely, családi ünnepség, jóga óra vagy zsinagóga, mind beköltöztethető otthonunkba egy mikrofon és egy kamera

segítségével. A gyerekeink kénytelen voltak megtanulni maszkot hordani, sőt, ők azt is tudják már, hogyan kell úgy hunyorgni a szemükkel, hogy az emberek azt higgyék, mosolyognak a maszk alatt. Rájöttünk, hogy nem is olyan rossz dolog a házhozszállítás, a hosszú karantén séták alatt megismertük a környék összes épületét, melyek előtt eddig csak elsuhantunk. Volt, hogy elvesztettük a bizakodást a lassan múlt napokon, és volt, hogy mi voltunk a támasz azoknak, akiknek éppen szükségük volt rá.

De egy biztos. Soha, de soha nem gyűltünk még össze több mint 700-an, hogy együtt köszöntsük a zsidó új esztendőt!

Egymást erősítve üzenjük a vírusnak, hogy mi fogunk győzni!

Öseink történeteiből és imáiból erőt merítve, ki-ki a maga képessége szerint, harccal vagy türelemmel, otthon ülve vagy rohangálva, de győzni fogunk!

Az, hogy az Örökkévaló a szomszédunkban lakozik, arra tanít bennünket, hogy közösségben gondolkozzunk, de csak önmagunkban. Ha *Ros Hásáná* este otthon egyedül tartjuk az önvizsgálat, a bűnbánás és megtérés lelki folyamatát, akkor magunkba zuhanunk. A közösségben elmondott imák viszont erőt adnak! Ezt sugallja a szöveg is, hiszen a legtöbb ima többes szám első személyben íródott. Erre utal a *minjen* előírása is. Teljesen mindegy, hogy zsinagógában, színházban vagy virtuálisan *zoom-on* szólítjuk meg az Örökkévalót. A lényeg, hogy együtt vagyunk, sokan vagyunk, és így imádkozunk most azért, hogy a most beköszöntő 5782. esztendőben és még utána nagyon sokáig így lehessen! Ehhez kérem most az Örökkévaló áldását.

Dr. Verő Tamás
főrabbi

(A beszéd *Ros Hasana* első estéjén, a *Városmajori Szabadtéri Színpadon* rendezett *újévi istentiszteleten* hangzott el.)

Egy ismeretlen magyar hős, ki 1944-ben Vitray Tamás életét is megmentette

Golopencza Illés sokáig a fiának sem mesélte el, hogy sok zsidó köszönheti neki az életét, és akire Vitray később egy „szemüveges, kopaszodó, mesébe illő” bácsiként emlékezett.

A holokauszt idején zsidókat mentő Golopencza Illés történetét a Nemzeti Emlékezet Bizottság osztotta meg a Facebook-oldalán.

Golopencza kikötőmesterként dolgozott Budapesten, a Duna Szent István park előtti szakaszáért felelt. 1944 őszén légóltalmi parancsnoknak nevezték ki a kis gettóban található Csanády utca 21. szám alatti úgynevezett csillagos házban.

A Szent István tér a II. világháborúban

A nyilasok hatalomátvétele után történt, hogy a Golopencza Illés által felügyelt ház ajtaján dörömböltek és közölték vele, hogy elviszik a munkaképes felnőtteket. Golopencza gondolkodás nélkül azt válaszolta, már elvitték őket, majd faarccal közölte, a házban már csak öregek és betegek maradtak. Így mentette meg sokak életét,

akiket az óbudai téglagyárba, majd onnan a halálmenetbe vittek volna a nyilasok.

Golopencza azt is engedélyezte a ház kiszolgáltatott lakóinak, hogy a kijárási tilalom ellenére elhagyhassák az épületet és megpróbálkozzanak külföldi nagykövetségeken túlélést jelentő menleveleket szerezni. Ezzel az életét kockáztatta, hiszen, ha csak egy emberről is kiderült volna, hogy az ő engedélyével hagyta el az épületet, elszámoltatták volna.

Egy nap aztán egy apró gyerek került a csillagos házba. Egy 11 éves fiúcska. *Neufeld Tamásnak* hívták, de mindenki csak *Kisneufeldnek* hívta. Neki nem sikerült külföldi menlevelet szerezni, így várható volt, valamelyik razzia után elviszik a nyilasok. A később *Vitray Tamás* néven népszerűvé vált sportriporter az önéletrajzi regényében is felidézte a megrázó történetet.

Egyik nap rendőrök és nyilas fegyveresek érkeztek. A kis Vitray a hátsó lépcsőn osont le a házparancsnokhoz s közben halotta a nyilasok trappolásait, ordibálásait. Golopencza egy pillanat alatt döntött. Vitray Tamást a negyedik emeleten találhatták, egyetlen keresztény család lakásához vitte és szó nélkül átadta nekik, akik elbújtatták a reszkető gyereket.

A nyilasok aztán csengettek az ajtón. Vitray az egyik szobában bújt el az ágy alatt, s úgy érezte, olyan hangosan ver a szíve, hogy ha bejönnek a helyiségbe, egyből megtalálják. A nyilasok végül házkutatás nélkül továbbmentek. Valószínűleg ennyin

múlt az élete.

A háború után Golopencza Illés szerepét is megvizsgálták, így azt is, mennyire támogatta a nyilas rémuralmat és a nácikat. Ekkor léptek színre a megmentett zsidó emberek, százötvenen írták alá azt a levelet, amelyben elmesélték, hogyan védte meg az életüket a nyilasokkal szemben a házparancsnok.

Golopencza Illés emléktáblája

Golopencza évtizedekig nem beszélt arról, hogy számtalan ember életét mentette meg a II. világháború idején. Csak néhányan ismerték a történetét, a fia csak 30 éves korában, véletlenül értesült arról, hogy az apja valójában egy embermentő hős.

Az emberséges kikötőmester 1992-ben, 91 éves korában vehette át *Izraelben a Világ Igaza* kitüntetést. 1994. január 24-én hunyt el.

Vitray Tamás az önéletrajzi könyvében így emlékezett Golopencza Illésre: „Magától értetődően vállalta a felkoncolás kockázatát, aki szorongott, félt, mégis kötelességének érezte, hogy annyi ember életét megmentse abban a házban.”

Forrás: akibic.hu

Fekete, örökbefogadott és egy náci unokája

Tompa Andrea író könyvajánlója Jennifer Teege A nagyapám engem lelőtt volna című könyvéről. A kötet hamarosan magyarul is megjelenik.

Ezzel a könyvvel való találkozásom, mint annyi mással, sem a véletlen műve. Nem ajánlotta ugyan senki, de azok a kérdések, amelyek foglalkoztatnak: örökbefogadás, műtfeldolgozás, a nehéz történelmi örökségek számbavétele, társadalmi traumákkal való kiegyezés, mind együtt vezettek el hozzá. Az a korábbi előfeltevésem, hogy a nagy történelmi kataklizmák szétzilálják a családokat, megbontják a nemzedékek közti kommunikációt, vagyis a családok maguk e traumák hordozói, mindig

afelé sodor, hogy családi történeteket keressék, amelyeken keresztül jobban érthetem egyrészt a mögöttünk (nem) lévő, inkább bennünk hordozott 20. századot, másrészt az örökbefogadás mintázataival ismerkedjek. Így találtam rá Jennifer Teege *A nagyapám engem lelőtt volna* című könyvére, melyet a szerző, társával, *Nikola Sellmairral* együtt németül írt és a tekintélyes *Rowohlt* kiadó jelentett meg 2013-ban. A könyvet angolul olvastam.

Hogy egy életben egyszerre kapja meg valaki mindezt: örökbefogadást, németként, fekete nőként, egy súlyos háborús bűnös nagyapa unokájaként, az a sors különös, bár történelmileg mégis szépen összerakható - és a szerző által szépen össze is

rakott - műve. Majdnem azt írtam: adománya. Kétszeres trauma, amivel Jennifer Teege e könyvben, sorsának megfogalmazásakor birkózik. A könyv ennek a lenyomata - annak a jelen időnek, ahogy a szerző felfedezi saját történetét.

Először még nem is a könyvét olvastam, hanem egy interjút hallgattam meg vele. Elmélyült figyelme, halk, magabiztos, némi szomorúsággal átitatott tekintete egy olyan emberé, aki tudja, mi a „dolga”, a felelőssége, németként, a náci múlt örökösésként, és örökbefogadott felnőttként. Olyan embernek tűnik, aki minden erejével (és sok van neki) tisztába akar jönni múltjával, hogy élhető jelene lehessen.

Jennifer Teege könyvének kiindulópontja nem az örökbefogadottsága tényének felfedezése - ezzel a szerző, úgy tűnik, mindig tisztában volt. Anyja, *Monika Hertwig* (a nevek egyáltalán nem lényegtelenekek) látogatta jó darabig, majd megszakadt a kapcsolatuk. A könyv megírására az a felnőttkori - Jennifer 38 éves, két gyermek anyja - döbbenetes felfedezés sarkallja, amikor egy könyvtárban olvasgatva véletlenül felfedezi, hogy anyai nagyapja nem más, mint *Amon Göth*, a plaszóvi láger szadistikus náci parancsnoka, akit háborús bűnösként végeztek ki 1946-ban. Amon Göth borzalmas kegyetlenségű figuráját a *Schindler listája* című film is megörökítette; *Ralph Fiennes* játssza őt. Göth lánya, Monika ekkor, vagyis a kivégzéskor mindössze tíz hónapos, az ő anyja, a lágerben Göth-tel együtt élő, szépséges *Ruth Irene Kalder* azonban úgy beszél a felnőtt kislánynak a kivégzett apáról, mint hősről. Monika maga is fiatal felnőttként tudja meg, hogy ki is volt az apja, a Göth nevet nem viseli, Monika Kalderként születik. A családi hallgatás nagy öröksége ez, ezt a hallgatást adja aztán tovább a saját - örökbeadott - lányának. Aki egy nigériai férfitől születik.

Jennifer Teege és Amon Göth

A lenyűgöző ebben a történetben a véletlenek és szükségszerűségek hullámzása, ami maga az élet kettőssége. Ahogy véletlenül a szerző elé kerül egy könyv, amely révén azonosítani tudja a nagyapját, az a véletlennek nem, talán inkább a tudatalatti különös szükségletének eredménye; a fiatal Jennifer éppen *Izraelbe* megy tanulni és megtanul héberül, legközelebbi barátai is izraeliek, olyan, mintha a tudatalatti jóvátétel folya a nagyapa bűnei miatt; Jennifer behatóan foglalkozott a holokauszttal anélkül, hogy tudná, mennyire érintett megtörténtében nagyapja által. Az anyja, *Monika Hertwig* az *Örökség (Inheritance, 2006)* című dokumentumfilmben olyan figuraként szerepel, mint aki maga is birkózik a náci múlttal, megpróbálja feldolgozni a nehéz apai örökséget, amikor találkozik egy film-béli jelenetben azzal a zsidó asszonnyal, aki Göthtől sokat szenvedett. Azonban ez a fel-

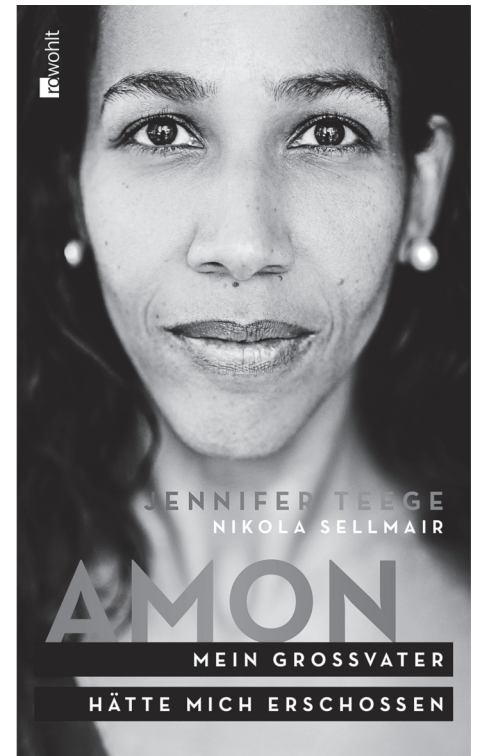
dolgozás az ő esetében nem terjed ki a saját örökbeadott lányára, egyetlen szó sem esik erről a gyerekről, arról az örökségről, amit ő maga örökít át. (A film több darabban összevadászható a *Youtube-on*.)

A könyv szerkezete is azt a komolyságot mutatja, amivel a szerző(k) szembenéz(nek) a múlttal. Jennifer egyes szám első személyben beszél önmagáról, családjáról, barátairól; társszerzője, az újságíró Nikola Sellmair pedig mint egyfajta objektív hang, egy külső szem, egy vizsgálódó tekintet, amely összegzi a tudnivalókat.

Ez a könyv kiváló példa arra, hogy a múlt megismerése micsoda külső-belső, fizikai-szellemi munka. Tulajdonképpen egy nagy utazásként is olvasható, ami a megismerésről (és egyben a feldolgozásról) szól. Jennifer Teege hosszú évek munkáját áldozza arra, hogy megismerje náci múltú nagyapját, a lágert, helyszínekre utazik és mindent tudni akar, ami tudható. Tudja, hogy nem tarthatja el magától saját származását; nem mellesleg Jennifer meglehetősen magas, ahogy anyja is az, és Amon Göth is. Szó van a szeretett nagymamáról is, aki Göth nagypapa emlékezetét szépen átírja a családban, vele is, mint cinkossal elszámol; egy látogatás erejéig felbukkan a nigériai apa, akihez nagyon kevés szál fűzi Jennifer, és aki új családot alapított. Fontos szereplők az örökbefogadó szülők, akik szinte mindent jól csináltak, de csak szinte: Jennifer nem segítettek hozzá a saját múltjának megismeréséhez, amit megtehettek volna. Szó van arról a depresszióról is, amelyet a lány fiatal felnőttként megél, a két testvérről is, akivel együtt nevelkedett és arról is, aki a szülőanyjánál született. A testvérek a legszorosabb kötelékek, hiszen nem hibáztathatók semmiért. És nem utolsó sorban elbeszéli azt a szorongását, amikor izraeli barátainak elmondja, ki a nagyapja. Nincs több elhallgatás.

A rettegett náci nagyapjának és szép hitvesének fekete unokája lett - egy olyan német lány, amelyet a harmadik birodalom az összes többi alacsonyabb rendűnek vélt fajjal együtt kivetett volna magából és egyenesen a gázkamrába küld. Egyfajta revansként is olvasható egy ilyen gyermek megszületése, mintha valaki tudat alatt jóvá akarna tenni valamit abból a pusztításból, azokból a mérgező gondolatokból és gyakorlatokból, amelyre ez a birodalom épült. Azonban ez az a revans, amihez maga a szülő sem bizonyult elég erősnek. Jennifer Teegeé rendkívüli sors; birkózása a saját múltjának feldolgozásával példaértékű. És nyilvánvalóan Teege sem juthatott volna el sorsának ilyen mély megértéséig, ha nem

egy olyan társadalomban nevelkedik, amelyben a múltat feldolgozni nem csak társadalmilag fontos és több évtizedes gyakorlat, hanem családtként, egyenként kinek-kinek szembesülnie kell azzal, amit az apák és anyák tettek. Ez a környezet segíti őt is abban, hogy merjen olyan borzalmas figurákkal is szembenézni és leszámolni, mint Amon Göth. A saját nagyapja és néma (női) cinkosai.

Amon Göth, a nagyapa (1908-1946) - SS-tiszt, háborús bűnös, a plaszóvi láger különösen kegyetlen parancsnoka volt, 1946-ban kivégezték.

Ruth Irene Kalder (1918-1983) - Göth élettársa, Monika anyja, később újra férjhez ment.

Monika Hertwig (férjzett nevén), korábban Monika Kalder (1945-) közös gyermekük. Apját csecsemőkorában kivégezték, anyja nem beszélt apja háborús bűneiről, azt állította, a háborúban esett el. Később megpróbált szembenézni apja múltjával. 1970-ben egy nigériai diákkal való rövid viszonyból született Jennifer, akit sose nevelt. Még kétszer férjhez ment és született még egy lánya.

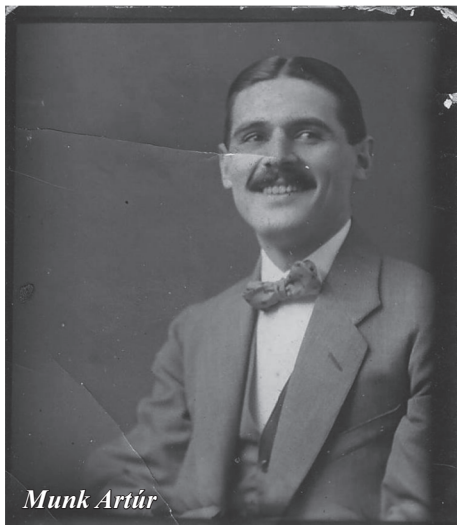
Jennifer Teege (1970), az unoka. Gyerekotthonban, majd nevelőszülőknél nőtt fel, akik hétévesen adoptálták, de addig vér szerinti anyjával, sőt nagyanyjával is volt kapcsolata. Író, reklámszövegíró, két gyerek anyja. Felnőttként tudta meg, ki a nagyapja.

Forrás: orokbe.hu

Hadifogságból szerelem, üldöztetésből regények

Munk Artúr a szabadkai szegények orvosa volt, de a világtörténelem taníjaként regényei sokat mesélnek Kosztolányi Dezső és Csáth Géza fordulatos 20. századi világról is. Nem is beszélve a Titanic tragédiájáról vagy a világháború eseményeiről is. Vastag Gázsó Hargita rajzolta meg nekünk Munk portréját és hívja fel figyelmét alig ismert irodalmi munkásságára.

Munk Artúr szabadkai író és orvos munkásságával akkor kezdtem foglalkozni, amikor ráleltem egy információra, hogy néhány személyes tárgya a szabadkai Városi Múzeumban nyugszik.

Munk Artúr

Munk 1886. május 25-én Szabadkán született zsidó családban. Apja, Munk Gyula vagyontalan magánhivatalnok, anyja, Müller Flóra háztartásbeli volt. Gyermek volt még, amikor meghalt édesapja, majd édesanyja is. Nagymamája nevelte őt és húgát, Munk Jolánt.

A szabadkai Főgimnáziumban iskolatársa volt Kosztolányi Dezsőnek és osztálytársa volt Brenner József, a későbbi Csáth Géza.

Munk Artúr 1904-ben tett érettségi vizsgát. 1904 és 1909 között orvostanhallgató volt a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvostudományi Karán. 1909. október 23-án orvosdoktori oklevelet szerzett, közben egy évig (1907) katona volt Salzburgban.

Cselédkönyves orvos lett, pesti kórházakban dolgozott 1911 és 1913 között, miközben hajóorvosként is szolgált a Cunard Line óceánjáróin.

Szabadkára való visszatérésük után mint magánorvos és mint körzeti orvos helyettes munkálkodott.

Mint muzeológusnak és mint irodalmárnak több sem kellett, megismerkedtem

irodalmi életművével, gyűjteni kezdtem tárgyait, kéziratait, és kezdtem előttem ki-rajzolni a 19. század végi szabadkai zsidó kisgyereket, akinek szülei korán elhunytak tüdővészben, a csínytevésekkel teli főgimnázista, a pesti orvostanhallgató, az I. világháborús katonaorvos, majd hadifogoly, férj, apuka, újságíró, művészetkedvelő, író és a fényképezés nagy szerelmese.

Először az a hír avagy legenda ütötte meg a fülemet vele kapcsolatban, amely a legtöbbször felmerül, amikor róla cikkeznek, miszerint a Carpathia hajóorvosa volt éppen, amikor az óceánjáró személyzete a Titanic hajótörötteit mentette.

Addig fel sem merült bennem kétely ezzel az eseménnyel kapcsolatban, míg el nem olvastam az önéletírását, a *Köszönöm addig is...* című kötetet. Amikor az érdekesnek ígérkező, *A Carpathia és a Titanic* című fejezethez jutottam, csalódásomra, a fejezetben nyomát sem találtam a személyes hangvételnek. A rövid fejezet elolvasása után az ösztönöm azt súgta, hogy ha valaki ott volt ezen az úton, hogyhogy nem tud róla írni többet, személyesebbet?

Vártam volna még tőle a sorokat. Így alakult, hogy felkerestem egy hajózástörténeti kutatót, Balogh Tamást, aki munkatár-zaival összeállított egy referátumot arról, Munk valószínűsíthetően nem tartózkodott a Carpathián ezen a bizonyos úton, amely világhírűvé vált, ugyanis nincs rajta a hajón tartózkodó személyek listáján. Azonban a lista nem maradt meg az utókornak teljes egészében.

Annyi bizonyos, hogy a Carpathia következő útján, amikor a Titanic hajótöröttei leszálltak az óceánjáróról, és az *New Yorkból Fiumébe* vette az irányt, már bizonyíthatóan Munk volt az egyik hajóorvos, így elsőkézből hallhatta az eseményeket, majd erről később, élete vége felé készült önéletírásában úgy írt, mintha maga is ott lett volna.

Rábukkantam később egy helyütt arra az önvallomásra is, hogy mi készítette Munk Artúrt a sok utazásra családalapításáig, hiszen kalandvágya csillapíthatatlan volt. Mivel szülei korán elhunytak, Munk meg volt arról bizonyosodva, ő is örökölni fogja a korai halált, ezért mindent látni szeretett volna. Így lett hajóorvos több óceánjárón is Fiume és New York között, így jutott el Párizsba, katonaként Salzburgba, és az élet úgy hozta, hogy az I. világháborúban bejárta katonaorvosként gyalogezredével, majd hadifogolyként az utat Szabadkától Sadrinszkig.

Közben meglelte feleségét, Elzát Jeka-

tyerinburghan, és gyermekük született még a hadifogságban, György. Naplója, önéletírása és néhány regénye az I. világháborúról szól. A szép olajzöld színű füzetbe írt naplójában egy katonaorvos szemével elevenedik meg az I. világháború.

Teletűzdelte a naplót fotóval, amit ő és katonatársai készítettek a fronton. Igazi

Katonaorvosként

ínyenség ez a háborús szövegek kedvelőinek, ráadásul a vizualitás külön élményt nyújt, karnyújtásnyira hozza a történéseket. A kéziratból 1999-ben megjelent kötet, a Napló 1915-1916 címmel.

Az *A nagy káder (Egy pleni feljegyzései a forradalmi Oroszországból)* című regénye 1930-ból a napló folytatása. A hadifogságba esésétől egészen a hazajutásig, 1921-ig örökíti meg a történéseket. A *Köszönöm addig is...* (*Egy orvos életregénye*) című önéletírása 1953-ból a már öregedő író visszatekintése életére, így több esetben is az I. világháborús drámai események immáron összegző, bölcsen visszatekintő hanggal jelennek meg.

A hétevnnyi távollétet például akként összegzi, miszerint a világháború által tett szert élete szerelmére: „Amint Elzával szemtől-szembe ültem, valami csodálatos, eddig sohasem észlelt érzésem támadt: ő az, akit kerestél az orosz fogságban, őm-atta estél fogságba, érte szenvedtél. Ő érte jöttél most el a világ egyik végéről, ezer és ezer verszten át, ezer viszontagságon keresztül. Most már igazán nincs miért neheztelnem a káundkára, a császári és királyi hadügyminiszterre, hisz ő vezényelt engem ide... mindent neki köszönhetek.”

Önéletírása segítséget ad a 19. század végi szabadkai kisfiú, majd főgimnazista életérzésének megértésében. Vele együtt bejárjuk a szabadkai gimnázium tereit, színházát, utcáit, megismerkedünk barátával, Csáth Gézával, Kosztolányi Dezsővel, csínytevéseikkel.

Képet kapunk egy szegényebb sorsú kisgyermek megpróbáltatásaiból. Érdekes módon nem tesz említést zsidóságáról, pesi és szabadkai felmenőinek származásáról.

Aki szeretne olvasni a világháború hátrországi történéseiről, a lógósokról, akik különböző kitalációkkal úszták meg a frontot - mint a túskejarcolást is bekötöttő *Stein Leó* hadnagy -, vagy a spekulánsokról, akiket a háború gazdagított meg - például a porvárosi *Kávé Máttyás*, aki csokoládéárusból lett nábob -, ajánlom figyelmébe az 1933-as *Hinterlandot*.

Még két Szabadka-regénye ismeretes. (Azért mondom, hogy még, mert a hinterlandi *Porváros* is vélhetően Szabadka.) Az egyiket közösen írta Csáth Gézával és *Havas Emillel* még 1906-ban, a *Bácskai Hírlap* vasárnapi mellékleteiben jelent meg

folytatásban. Aztán évtizedekre eltűnt, mígnem *Dér Zoltán* felfedezte a hetvenes években, hogy volt egy folytatásos kisregény *A repülő Vuclidol* címmel. Sikerült a különböző fejezeteit összeállítani a korabeli sajtóból, hagyatékokból, így jelenített meg 1978-ban a regényt.

Művelődéstörténeti jelentősége vitathatatlan, hiszen a kötet írói néven nevezik szereplőiket, felbukkan benne a város akkori polgármestere, *Bíró Károly*, akinek az idén állítottak egészalakos szobrot Szabadka főterén, megjelennek az egykori főgimnázium tanárai, értelmisége.

Ha egyszer megfilmesítenék, egy fantasztikus vígjáték kerekedne belőle, ahol a ma Szabadkája kacaghatna a korabeli Szabadkán.

A másik regény, amely szintén olvasható Szabadka-regényként is, a *Bácskai lakodalom*, már alcímében is jelöli ezt a tényt, *Porvárosi történet* az ezerkilencszázhuszas évekből. Porvárosban mindent befed a por, a lustaság, a léhaság.

Szabadka soknemzetiségű társadalmá jelenik meg benne, a bunyevácok és a magyarok hagyományai elevenednek meg, de a különböző rétegek közötti átjárhatóságról és átjárhatatlanságról is szó esik: a parasztlányról, aki tanulni szeretne, úrilány lenni és festőművésszé válik, az elismert művészről, aki szerelmes lesz a lányba.

Munk Artúr 1944. december 15-től 1945. november 5-ig a harmadik hadsereg katonai járványkórházának vezetője, főor-

vosa volt Szabadkán. Munkot nem deportálták. A szegények orvosaként jellemezték. 1955. november 8-án hunyt el. A *Bajai úti* temetőben nyugszik Szabadkán.

Akit bővebben érdekel a szabadkai író és orvos irodalmi munkássága, annak ajánljuk a 2016-os és 2018-as Munk Artúr-kiállítás videóanyagát.

Forrás: bennemeloeredet.hu

Divat

Divat lett a saját testen színes vagy csak egyszerűen kékes árnyalatú ábrák, betűk, még a szemnek teljesen idegen és olvashatatlan kínai írásjelek is - ahogy manapság mondják - felvarratása. Erről leginkább a meleg nyáron győződhattunk meg, mikor a halandók alulöltözöttek, s leginkább a strandokon. A legtöbben még azzal sincsenek tisztában, a választott ákombákom mit jelképez, ha egyáltalán van valamiféle jelentése. Zömében a tetováló „szalon” elé kitett katalógusból rábökéssel választanak (erről személyesen győződhettem meg) annak alapján, hogy mi az a „motívum”, amivel a már ily módon megjelölt ismerőscsaládot, netán csak a lakókörnyezetben naponta látható, már feldíszítettek el lehet kápráztatni.

Azonban ezen minták - amit mi itthon csak firkálásnak nevezünk - sokkal borzasztóbb látványt juttatnak eszembe. Ki ne emlékezne arra, mire használták a tetová-

lással megjelölés módszerét a nácinémet halálgyárakban. Ezt megelőzte - ez volt a kezdet - a normális mindennapi élet ellehetetlenítése, kiegészítve a kétségbeesítő törvényekkel-rendeletekkel, majd a tulajdon-tól-lakhatástól megfosztás, azaz a gettókba

kényszerítés, a végcél a teljes megsemmisítés a lágerekben. Az azonnali elpusztítást elkerülő utolsó megalázása érdekében végül a foglyokat a nevüktől fosztották meg, helyette számokat tetováltak karjukra; még az életben hagyott gyerekeknek is.

Gyakran felidézem magamban gyermekkorom azon időszakát, mikor nemcsak

a felnőttek, de a gyerekek körében is népszerű volt a „háziagosan alkotott” különböző szellemesnek vélt szövegek testre rögzítése: mint pl. a kedvenc futballcsapat elnevezése; az ököltre írt „elrettentő” üss szó, esetleg a születés dátuma; a szívet elrabló hölgyemény neve, stb-stb. A gyerekcsapatban is - amelynek tagja voltam magam is - szokás volt hasonló elmésségek megjelenítése annak ellenére, hogy ezért otthon bizony retorzióban, netán fenytésben volt része az elkövetőnek. Ma is keresem a magyarázatot, az okot, vajon én és egyik „bandatársam” miért maradtunk ki e szórakozásból. Egyetlen miértje lehetett, hogy mindketten ugyanonnan jöttünk, ugyanoda tartoztunk, ahol a tetoválás csak a rossz emlékeket idézte fel, mást jelentett. De ez csak kicsit később derült ki. Ezért is lep meg, mikor olykor-olykor zsidón látok - mindegy, miért vállalt - tetoválást.

Porosz Péter

Virág-Ébner Ede európa bajnok és az amerikai profi birkózás magyar-zsidó sztárja

Ébner Ede nem volt különösebben iskolázott, nem volt vallásos és soha nem keresett kapcsolatot a zsidó közösséggel, de zsidó származású volt. 1937-ben Amerikába vándorolt ki, ahol sikeressé vált, de élete tragikusan végződött.

Kevésbé ismert történet ez, és engem különösen az ragadott meg, hogy voltak, akik már az 1930-as években megsejtették, hogy valami rettenetes történik majd Magyarországon. Sikeresek voltak, mégis úgy vélték, hogy jobb, ha elhagyják hazájukat származásuk miatt.

Virág-Ébner Ede

Bevallom, meghökkenett, hogy magyarul szinte semmit nem találtam *Virág-Ébner Edéről*, aki pedig a magyar birkózó-sport jelentős alakja volt. Az 1930-as és 40-es évek amerikai újságjait lapozva gyakran bukkanok a nevére, ismert és népszerű volt a professzionális birkózás köreiből, többszáz cikk jelent meg róla.

1912. október 12-én született *Budapest*-en, édesapja neve *Ébner Rudolf* volt. Ede kesztyűkészítő inasként kezdte és már a szakmájában dolgozott, mikor elkezdett birkózni. Nem kis meglepetésre 1934-ben *Stockholmban* ezüstérmét szerzett szabadfogásban az *Európa Bajnokságon*. 1935-ben magyar bajnok, majd szabadfogásban *Brüsszelben* Európa Bajnokságot nyer. Zsidó származású sportolónak tagja az 1936-os berlini magyar olimpiai csapatnak, de hatalmas csalódás éri. Érem nélkül tér haza, a nyolcadik helyen végez.

(A több mint 200 fős berlini magyar olimpiai csapatnak jónéhány zsidó származású tagja volt. *Kárpáti Károly* birkózó ara-

nyat nyert, majd később, munkaszolgálatosként csodával határos módon élte túl a második világháborút. Tanúja volt a zsidó származású olimpiai bajnok, *Petschauer Attila* szadista meggyilkolásának.)

Ébner már Magyarországon megváltoztatta családnévét, a Virág-Ébner vagy Virág nevet használta. Amerikában csak *Ed Viragként* ismerték.

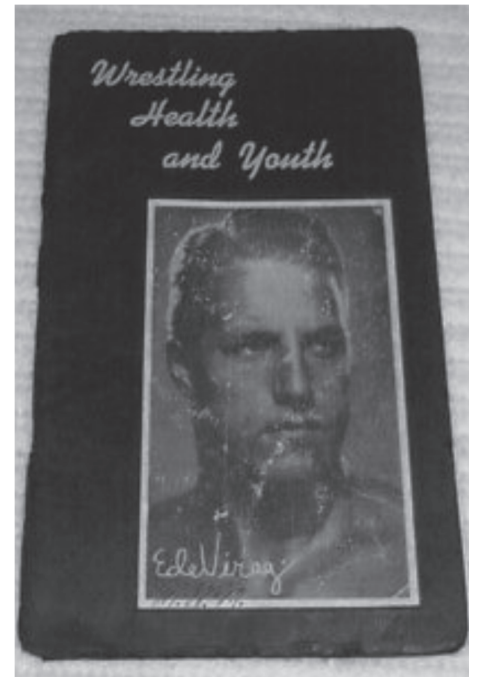
1937-ben *Hamburgból* az *SS Deutschland* óceánjáróval érkezik az *USA-ba* és a 25 éves fiatalemberből szinte egy csapásra pankrációs szupersztár lett. Az újságcikkek magyar *Herkulesnek*, sőt, gyakran *Magyar Adonisz*nak is nevezték. A szőke, 180 cm magas, 100 kilós, rendkívül jóképű Virág jól kereső díjbirkózó lesz. Dupla nelsonja legendává válik.

Az amerikai professzionális birkózóesemények akkoriban hatalmas tömegeket vonzottak. Volt olyan mérkőzés, amelyekre 30 ezer jegyet is eladtak. A birkózás egy ökölvívó ringben zajlott és kétségtelenül voltak szórakoztató elemei is, de komoly technikai felkészültséget igényelt, hogy a birkózó elkerülje a sérülést. Ed Virag hamarosan az élvonalba került. Manapság az amerikai pankráció elveszítette sport jellegét és a szórakoztató ipar része. Az 1930-as években más volt a helyzet, akkoriban számos professzionális birkózó jelentős korábbi amatőr sporteredménnyel is büszkélkedhetett.

Virag beilleszkedett az amerikai társadalomba és egy farmot vásárolt *Wichita* városában, *Kansas* államban. Ott sokan ismerik, helyi híresség lesz, feljegyzik róla, hogy nyaranta önkéntes úszómesterként működik. Hamarosan megnősül, *Marguerite Marnheine* a felesége.

A második világháború alatt az amerikai hadseregben szolgál és egy könyvet is megjelentet a birkózásról *Wrestling, Health and Youth (Birkózás, Egészség és Ifjúság)* címmel. A több nyelven beszélő, sokat utazó Viragot nem tartották barátságos embernek. Nem szerette, ha „frocilizták” és könnyen eljárt a keze. Nem volt ajánlatos ujjat húzni vele.

A második világháború befejezése után többször is *Európába* utazik. 1948-ban feleségével *Budapestre* látogat, az útról felesége egy újságcikket is publikált *Amerikában*. 1951-ben meghívják *Görögországba* is, ahol birkózó bemutatót tart. Ott éri a halál.

1951 októberében *Szaloniki* városában autóbaleset áldozata lesz. Még 40-edik életévét sem töltötte be.

Virag kivételes sportoló volt. Azt hiszem, ő az egyetlen olyan birkózó, aki Európa-bajnoki címe után emelkedett az amerikai professzionális birkózás csúcsaira. Virag 1942-ban elnyerte az *NWA (National Wrestling Alliance)* világbajnoki címét is.

Lázár György

(Forrás: szombat.org)

A zsidóságnak minden oka megvan arra, hogy egyetértsen Ferenc pápával

A hivatalos hírügynökségi jelentés ismert: 2021. szeptember 12-én Budapestre látogatott Ferenc pápa, hogy a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus záró szentmiséjét, a Statio Orbist (aföldkerekség stációja) celebrálja. Az eucharisztikus kongresszus az Egyház egységének megjelenítője: egyfajta állomás, amelyre a földkerekség valamennyi helyi egyháza meghívást kap, hogy az így megjelenített egység kötelékében a keresztényi szeretet egyetemes, univerzális üzenetét tisztelhesse.

„Szállj sikra az igazság ügyéért, a szelidségért és a megalázott jogért” (Zsoltár 45,5)

2021. szeptember 12. a zsinagógai nap, a *luah* időszámítása szerint 5782. év Tisri havának 6. napjára esik, épp félúton a világ megteremtésének 5782. évi emlékeztetét, vagyis a zsinagógai újévet, *Ros Hásánát* követő negyedik napon, s négy nappal Tisri 10-ét, vagyis az engesztelés napját, *Jom Kippurt* megelőzően. Az egyetemes zsidóságnak az Örökkévaló előtti számadása esik erre az időszakra, hogy minden embernek, valamennyi teremtménynek újévkor az Isten előtti Nagy Könyvbe bejegyzett sorsa megpecsételődjék. A büntudat, a felszabadulás reménye, a megtérés és a megbocsátás ígérete ugyancsak univerzális ünnep: álom az egész emberiség múlhatatlan vágyáról, az örök béke birodalmáról, a Jó és a Rossz küzdelmének arról a pillanatáról, amikor az év első napja és a korábbi vétkek megbocsátásának engesztelést hozó pillanata a boldogabb jövő egyetemes reményét kínálja.

Franz Rosenzweig épp a fentiek miatt hangsúlyozza a két nép, zsidóság és kereszténység „egymásraultalságát”. „*A remény gyökerei egy helyről fakadnak*” - írja Rosenzweig, s a reményben megelőlegezett jövő, amely Isten „örök népének” és az Istenhez vezető „örök út népének” két útját eleveníti föl. A zsidóság számára ez az út a *tsuva*, a visszatérés, hazatérés útja, míg a kereszténység számára ugyanez a *metanoia*, azaz a megtérés útja.

A két népfogalom reflexív: a zsidó önmagában értelmetlen volna a nem-zsidó nélkül, s a nem-zsidó ugyanígy a zsidó nélkül. Az egyik Isten transzcendens küldetésének parancsát hajtja végre, a „történelmen kívüli” örök törvények minden e világi hatalomtól mentes letéteményeseként, a másik, a földi-evilági történelemmel 313-

ban szövetségre lépve a történelmen belüli megtérés feladatának hordozójaként.

Mindkét feladat nélkülözhetetlen, s mindkét küldetés, legalábbis a transzcendens felől tekintve, az egymás mellé rendelt szembenállás, s az egymást nélkülözni képtelen és kiengesztelhetetlen testvérség és barátság e világi, ám e világon túli szövetség.

A magyarországi zsidóság a *Budapestre* érkező pápában nem a teológiai párbeszéd reményeként és illúziójaként köszönti a termékeny dialógus letéteményesét. A két út egybeterelésének téves szándéka nemcsak értelmetlen és felesleges volna, hanem az igazság két szükséges és elengedhetetlen útjának blaszfém megkérdőjelezése is.

A zsidóság Ferenc pápában azt a vendéget köszönti, akit a szuverenizmus - mint maga mondja - elborzaszt, s aki a populista vezetők beszédeiből képes kihallani - ugyancsak a maga állítása szerint - az 1930-as évek hangulatát. A magyarországi zsidóság súlyos történelmi tapasztalatai révén és a kommunikatív emlékezet lassú elmúlása, a történelmi tanúk és túlélők eltávózása ellenére is a pápával együtt vallja, hogy a populista gyűlölködés, amely a félelem magjait hinti el, a diktatúrák kezdetét jelenti.

A zsidóságnak minden oka megvan arra, hogy egyetértsen *Ferenc* pápával, aki elutasítja azokat a hatalmakat, amelyek „perverz módon” instrumentalizálják, politikai céljaikhoz szabják és eszközként használják a vallást és a vallási érzületet. Ebből a politikai szándékból eredezteteti Ferenc pápa a fundamentalista gondolkodásmódot és habitust, amelynek gyakori megnyilvánulásait a világ különböző részeiben élő zsidóság - nemegyszer más népekkel és vallási közösségekkel együtt - a legtragikusabb módon kénytelen megtapasztalni.

Amint a *Tanach* hagyománya a zsidóság számára az emlékezet és a pozitív paradigmák, példázatok egész sorát hordozza, sosem feledkezve meg a számvetés, a szembenézés, az önkritika perspektívájáról sem, akként Ferenc pápa is látja és nevével nevezni az „egyetemes” (*katholikosz*) katolicizmusban rejlő súlyos önellentmondást, melyet a megdöbbentően kifejező „törzsi katolicizmus” (*cattolicesimo tribale*) kifejezéssel ír le.

A hazai zsidóság azt a Ferenc pápát üdvözli köreiből, akinek legfőbb politikateológiai kategóriája a közös jó, azaz a közjó

(*bonum commune*) univerzális fogalma. A törzsi lojalitással szemben Ferenc pápa a középkor legjelentősebb keresztény bölcselőjére, *Aquinói Szent Tamásra* hivatkozva állítja, hogy a közjó több, mint a részleges jó, a közjó nagyobb és istenibb (*maius et divinus*), mint az egyes jó, a törvényalkotónak minden időben a közjót kell szem előtt tartania, s a mindenkor kormányzás legfőbb célja nem is lehet más, csakis a közjó. Ennek a politikai szándéknak az éles elmentéte a politikai közösség etnikai, faji, vallási, vagy nemi alapon történő kizárólagos meghatározása.

A közjó az Isten képére és hasonlatosságára megalkotott ember elidegeníthetetlen alapjoga. Univerzális fogalom, amely Isten minden teremtményét kivétel nélkül megilleti, függetlenül annak nemétől, bőrszínétől, vallási vagy nemi hovatartozásától, világnézetétől vagy politikai elkötelezettségétől. Ferenc pápa gyakran él a poliéder hasonlatával. A poliéder olyan sokszög, amely egységes alakzatában őrzi meg a „sokszögűséget”: a népek sokszínűségével, nyelvi, vallási, etnikai és kulturális-civilizatorikus különbözőségeivel és azok gondos megőrzésével teszi ki az emberiség egészét.

Ennek a „világformáló” poliédernek a megőrzése és fenntartása közös felelősség: e „sokszög” számára őrzi, hordozza és a hagyomány láncolatán át adja tovább - olykor a leghetlenebb és legrettenetesebb körülmények közepette - az Örökkévalótól rábízott örökséget a zsidóság, köztük a tízparancsolat minden emberi civilizációt megalapozó szövegét, a várakozás rendíthetetlen reményében, hogy minden nép számára eljön az ígért birodalom, ahol „*nem ártanak és nem pusztítanak sehol*” (*Jesája 11,9*). S ennek a „sokszögnek” a mindennapi reményéről és értelméről, s a szeretet egyetemessé tételéről törekszik gondoskodni a kereszténység - legalábbis az Örökkévaló történelmi és történelmen túli, „üdvörténeti” szándékai és tervei, s Ferenc pápa hite szerint.

Mert a remélt és vágyott történelmen túli realizálódásának rajtunk, embereken múló feltétele nem a vég siettetése, amely - Rosenzweig szerint - a zsarnokok előjoga, hanem a történelmen inneni saját feladataink teljesítése és közös erőfeszítéseink megtétele.

Gábor György

(Forrás: mazsihisz.hu)

Az utolsó pillanatban menekült el a nácik elől a paralimpiai játékok zsidó megteremtője

Sir Ludwig Guttmann, egy német-zsidó neurológus volt az első, aki sportversenyt rendezett hadirokkant brit katonák számára az olimpiával párhuzamosan. Guttmann úgy vélte, a sport a sérültek számára fontos terápiás módszer, amely segíti őket a fizikai felépülésükben és az önbecsülésük visszaszerzésében.

Lezajlottak Tokióban a XVI. nyári paralimpiai játékok, azok a nemzetközi sportversenyek, amelyeket a testi és értelmi fogyatékosok, sérültek számára rendeznek az olimpiai játékok mintájára. A ma már viszonylag nagy érdeklődés mellett megtartott sportesemény története egy angliai kórházban kezdődött, amely német-zsidó származású igazgatója nem sokkal a II. világháború kitörése előtt tudott elmenekülni a náci Németországból.

Sir Ludwig Guttmann

Ludwig Guttmann 1899. július 3-án született az akkor a Német Császársághoz tartozó Tostban (a ma már Lengyelországban lévő Toszekben) egy német-zsidó családban. Orvosi tanulmányait a Breslauer Egyetem (ma Wrocław Egyetem) kezdte, majd Freiburgban fejezte be 1924-ben. Az első gerincsérült beteg, akivel találkozott, egy deréktól lefelé bénult bányász volt, aki később meghalt vérmérgezés következtében. Az esemény mély nyomott hagyott Guttmannban és meghatározta későbbi munkásságát.

Freiburgban Guttmann aktív tagja lett egy zsidó diákegyletnek, amely megpróbálta megfékezni az antiszemitizmus terjedését az egyetemeken. Végül a diákszö-

vetség a testmozgást és az erőletet állította központjába, hogy „senkinek ne kelljen szégyenkeznie azért, mert zsidó”.

Az 1930-as évek elején Guttmann visszatért Breslauba, ahol az egyik helyi kórházban Otfrid Foerster, az idegsebészettől utódjének asszisztenseként dolgozott. A fiatal orvos hírnevet szerzett magának és már Németország következő nagy neurológusaként kezdték emlegetni, amikor 1933-ban a nácik hatalomra jutottak. A nürnbergi törvények értelmében zsidóként nem dolgozhatott tovább orvosként, kirúgták a munkahelyéről és megfosztották orvosi címétől. Végül a breslauer zsidó kórházban tudott elhelyezkedni.

Stoke Mandeville Játékok

A véres zsidóellenes pogrom, a kristályéjszaka idején már az intézmény orvosiigazgatója volt, 1938. november 9-én, az erőszakos támadásokat látva arra utasította a kórház személyzetét, hogy kérdés nélkül vegyenek fel minden beteget. Másnap a Gestapónak minden esetet külön megindokolt, és a 64 felvett betegből 60-at sikerült ezzel megmentenie a letartóztatástól és a koncentrációs táborokba való deportálástól.

„November 9-én fogtam az autót, és elmentem a zsinagógába. Az épületet több száz ember vette körül, égett, és az SS emberei az imakönyvekkel fociztak. Ott álltam, és azt vettem észre, hogy csorognak a könnyeim, de egészen eltökélt lettem abban, hogy segíteni fogok az üldözötteken” - emlékezett vissza később Guttmann.

Közben Guttmann maga is üldözötté vált, sem ő, sem a családja nem voltak biztonságban Németországban. 1939 márciusában aztán egy kivételes lehetőség adódott a menekülésre, amit az orvos ki is használt. Az akkor már nemzetközi hírű szaktekin-télynek számító Guttmannak a nácik visszaadták az útlevelét, és arra utasították, hogy utazzon Portugáliába azért, hogy kezelje António de Oliveira Salazar portugál diktátor egyik barátját.

A családjával együtt utazó Guttmann Anglián keresztül tervezett visszatérni Németországba. A Menekült Akadémikusokat Segítő Tanács tudott az érkezéséről, és megszervezte, hogy Guttmann és családja az Egyesült Királyságban maradjon. Angliában 1943-ban felkérték, hogy hozza létre és vezesse a Stoke Mandeville Kórház gerincsérülésekkel foglalkozó központját.

A központ forradalmának számított az Egyesült Királyságban, mivel ez volt az ország első gerincsérültekre specializálódott intézménye, ahol Guttmann úttörő szerepet játszott a bénult betegek kezelésében és rehabilitációjában. Abban az időben a bénult betegek halálozási aránya még hihetetlenül magas volt a fekélyek okozta fertőzések miatt. Guttmann a halálozást azzal előzte meg, hogy a betegeket kétóránként az oldalukra fordították, hogy elkerüljék a fel-fekvéseket.

Kerekesszékes íjászok

A következő fontos lépés olyan rehabilitációs programok létrehozása volt, amelyek lehetővé tették, hogy a bénult betegek visszanyerjék önbecsülésüket. Guttmannnak erre is volt egy ötlete:

„Az jutott eszembe, hogy súlyos mulasztás lett volna, ha a fogyatékkal élők rehabilitációjába nem vonjuk be a sportot. Valószínűleg ez volt az egyik legjobb gondolat, ami orvosként valaha is eszembe jutott” - nyilatkozta később.

A háború utáni első olimpiát éppen Londonban rendezték, a játékok megnyitóját 1948. július 29-én tartották. Guttmann ugyanezen a napon angol háborús veteránok számára íjászversenyt szervezett a kórház területén. Ez lett az első bénult betegek szá-

mára megrendezett sportverseny a világon, amelyen akkor 16-an (14 férfi és két nő) vettek részt.

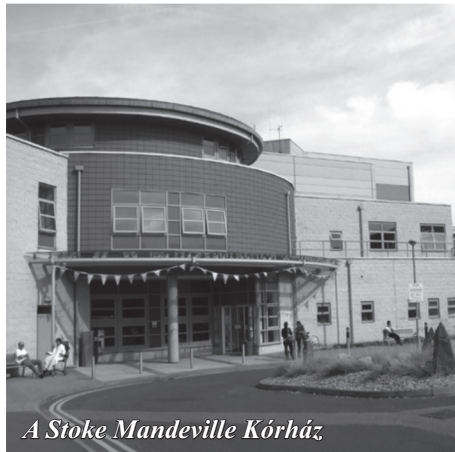
Az azóta minden évben megrendezett *Stoke Mandeville Játékok* nevű esemény 1952-ben, egy holland csapat csatlakozásával vált nemzetközivé. A Guttman által megálmodott kórházi sportversenyből kinőve, 1960-ban, Rómában rendezték meg az első paralimpiai játékokat, amelyen már 23 országból érkezett 400 atléta vett részt.

Mozgássérült gerelyhajító

Guttman először 1949-ben látogatott el *Israelbe*, ahol hozzájárult a függetlenségi háborúban megsérült katonák rehabilitációs rendszerének kiépítéséhez, majd pedig az izraeli hadsereg hadirokkantjai rehabili-

tációjában segédkezett. Később még többször megfordult *Israelben*, így 1968-is, amikor *Tel-Aviv* rendezhette meg a III. paralimpiai játékokat. (Csak 1988-tól rendezik a paralimpiai játékokat az olimpia helyszínén.)

A Stoke Mandeville Kórház

Ludwig Guttman munkájának elismeréseként több kitüntetést is kapott, *II. Erzsébet* királynő 1966-ban lovaggá ütötte. 1980. március 18-án hunyt el 80 éves korá-

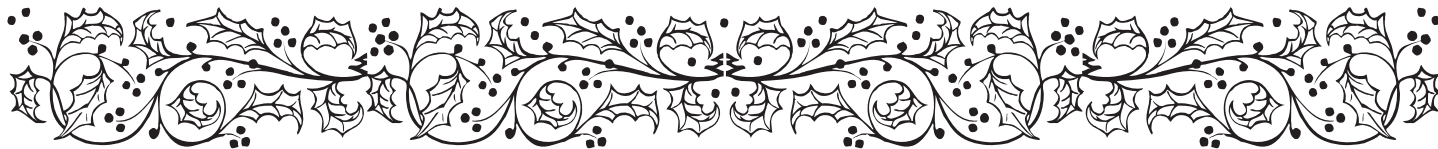
ban, emlékét több országban azóta is őrzik. A *BBC* 2012-ben készített tévéfilmet munkásságáról *Guttman: Egy kivételes ember*

Az idei paralimpia megnyitója

(*The Best of Men*) címmel, a *Netflix A felátadó fénix (Rising Phoenix)* című dokumentumfilmje pedig a paralimpiai játékok történetét meséli el. A filmben megszólal Guttman lánya, *Eva Loeffler* is, aki arról az örökségről beszél, amelyet édesapja a paralimpiai játékok megalapításakor hagyott maga után.

Forrás: kibic.hu

A Micve Klub programajánlója

Prof. Dr. Felkai Péter - Hogyan utazunk a covid után?

A *Semmelweis Orvostudományi Egyetemen* 1979-ben végzett, első munkahelye az *Országos Mentőszolgálatnál* volt. 1984-ben szerzett intenzív-aneszteziológusi szakvizsgát. 1987-ben a *Heymans Alapítvány* féléves ösztöndíjával a genti *Orvostudományi Egyetemen* a mentőszolgálati és sürgősségi ellátás szervezését tanulmányozta. 1988-ban a fővárosi *László Kórház* újonnan alapított intenzív-aneszteziológiai osztályát vezette, mint mb. osztályvezető adjunktus.

1990-ben alapította meg a *Személyi Orvosi Szolgálatot*, az első külföldi-magyar alapellátó és mentőszolgálati tevékenységet végző, egészségügyi magánvállalkozást. 1996 óta az *SOS Holding* orvosigazgatója. Az *Egészségügyi Menedzserképző Alapítvány* által tartott posztgraduális képzésen egészségügyi menedzseri diplomát szerzett 1992-ben. A biztosítási orvosi tanfolyamot 1999-ben végezte el. 1999-től a lap megszűnéséig a *Magyar Alapellátási Archivum* szerkesztőbizottságának tagja. 2002-ben végezte el a *Jogi Továbbképző Intézet* által szerzett jogi szakokleveles álta-

lános orvos képzést. A *Magyar Életbiztosítási Orvosi Társaság* 2004-ben vezetőségi tagjává, majd 2005-ben az utazási biztosítási és utazási orvostani szekció elnökévé választotta.

Az *Extrém és téli sportok orvosainak baráti köre* 2007-ben választotta elnökéül, majd 2008-ban a *Si-biztonsági és Téli Sportok Orvostanának Nemzetközi Társasága (Societe Internationale de Traumatologie et Medicine des Sports d'Hiver)* választotta

Prof. Dr. Felkai Péter

elnökségi tagjával. Az utazási orvostan diszciplínából *PhD* fokozatát elsőként szerezte meg hazánkban, 2008-ban. 2009-től a *WHO - ECDC* szervezethez tartozó, az utazási betegségekkel, fertőzésekkel foglalkozó *EuroTravelNet* magyar tagja. Az utazásorvostan előadója több magyar egyetemen. Az utazási betegségekkel, azok megelőzésével foglalkozó cikkei hazánkban és külföldön is ismertté tették tevékenységét. A betegek külföldről való hazaszállításának nemzetközi szakértője.

A *Debreceni Egyetemen* és a *SOTE-n* tanít. 2021-ben megválasztották a *Nemzetközi Utazásorvostani Társaság* pszichiátriai és gyógyszerészeti csoportjainak vezetője tagjává.

Most fog megjelenni *A járványok története* című könyve (ez lesz a tizenhatodik).

Prof. Dr. Felkai Péter címzetes egyetemi docens, orvos igazgató október 16. 19.00 órától lesz a klubbunk vendége. A professzor úr előadása után kérdésekre válaszol. Mindenkit sok szeretettel várunk!

A BUDAI MICVE KLUB októberi programja

- Október 07.** 18.00 órától **FRANKEL BARÁTI KÖR.** Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.
(csütörtök)
- Október 16.** 19.00 órától **HOGYAN UTAZUNK A COVID UTÁN?** Vendégünk: **PROF. DR. FELKAI PÉTER** címzetes egyetemi docens, orvos igazgató. A professzor úr előadása után kérdésekre válaszol.
(szombat)
- Október 21.** 18.00 órától **FRANKEL BARÁTI KÖR.** Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.
(csütörtök)
- Október 28.** 18.00 órától **FRANKEL BARÁTI KÖR.** Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.
(csütörtök)
- Október 30.** 19.00 órától **KLUB-EST** filmvetítéssel. Ezen az estén a **TÁVOL AFRIKÁTÓL** című *Oscar*-díjas amerikai filmet vetítjük. A dán író, *Karen* az I. világháború előtt józan megfontolásból férjhez megy *Bror Blixen* báróhoz, és követi őt *Kenya*-ba. A férfi hamarosan ismét a saját életét éli, felesége viszont úgy dönt, hogy ott marad *Afrikában*, és megpróbál farmján gazdálkodni. Azonkívül beleszeret egy kalandortermészetű vadászba, *Denys Fitz Hattonba*. Denys azonban lezuhan a kis repülőgépével és a farm is tönkremegy, az asszonynak nincs más választása, mint hogy hazatérjen Dániába. Rendezte: *Sydney Pollack*. Főszereplők: *Meryl Streep* és *Robert Redford*. A film 154 perces.

NYITOTT BARÁTI KÖR

Nagyon reméljük, hogy lassan vége az elmúlt másfél év bénító pandémiájának! Legalább is mi ezt hisszük, ezért ismét sok élő és zoomos programot szervezünk!

Augusztusban és szeptemberben kirándultunk a *Paprikás*-patak völgyébe, meglátogattuk a *Rumbach* zsinagógát (két csoportban), sétáltunk idegenvezetőnkkel, *Kovács Dórával* a *Margitszigeten*, részt vettünk egy kitűnő *Szabó Ervin Könyvtári látogatáson*, egész napos kirándulást szerveztünk *Dobogókőre* és *Szentendrére*.

Programok:

- Október 11.** 18.00 órákor a *Micve klubban* **DR. NÓGRÁDI GERGELY** dedikálással egybekötött könyvbemutatója.
(hétfő)
- Október 26.** 18.00 órától **SUGÁR PÉTERNÉ** könyvbemutatója.
(kedd)
- ELŐZETES:** Még ez évben tervezünk egy második könyvtári látogatást, folytatni szeretnénk zoomon az *Izraeli barangolások* sorozatunkat **SZALAI VIKTORRAL**.

A *Nyitott Baráti Kör* a napokban ünnepli négy éves születésnapját! Bővebb információk: www.nyitottbaratikor.hu, +36 70 615 6596, e-mail: baratikor2017@gmail.com

A KLUB PROGRAMJAIN VALÓ RÉSZVÉTEL VÉDETTSEGI KÁRTYÁHOZ KÖTÖTT! MASZK VISELÉSE AJÁNLOTT!

Az ünnepekről naprakész információkat
(jegyvásárlás, istentisztelet helyszíne és a regisztráció feltételei)
a frankel.hu honlapon találhatnak.

Budai Sáfár

A BZSH Budai Körzet és a Frankel Zsinagóga Alapítvány havonta megjelenő kiadványa
Elnök: **Tordai Péter** • Rabbi: **Dr. Verő Tamás** • Klubvezető: **Arató Judit**
Főszerkesztő: **Sárosi Viktória** (sarosimaci@gmail.com, 06-30-551-2002)
A szerkesztőség címe: 1023 Budapest, Frankel Leó út 49.
Iroda: **Sárosi Éva** • Irodai órák: hétköznap 7-13 óráig • Telefon: 326-1445
Internet: www.frankel.hu • E-mail: info@frankel.hu
Nyomdai előkészítés: **Katisch** • Nyomda: **Gléda Kft.**
Támogató: **Frankel Zsinagóga Alapítvány, MAZSÖK**